

Pillanatsfelvételek a nemzetközi mobilitásról

„ Az Erasmus-programmal és a magyar felsőoktatásba külföldről érkezőkkel kapcsolatos adatokkal párhuzamosan elemezzük a magyar hallgatók külföldi terveit. A nemzetközi mobilitás Magyarországot is érintő folyamatainak több oldalról megerősített kontúrait és az ellentmondások feszültségét igyekszünk így megmutatni. Az erőteljesen változó nemzetközi és európai felsőoktatásban sok tennivaló vár a magyar felsőoktatási intézményekre, erre szeretnénk felhívni a figyelmet és segítséget adni az előttünk álló lépésekhez is. „

A nemzetközi mobilitásnak számtalan aspektusa és ennek megfelelően, különböző forrásokból összeállítható mutatói vannak. A teljesség igénye nélkül választottunk ki ezek közül hármat, melyek a külföldi tanulmányokra, illetve munkavállalásra vonatkozó hallgatói szándékot és a megvalósult nemzetközi mozgást egyaránt mérik. Elemzéseink igyekeznek számos érdekes összefüggésre felhívni a figyelmet, bár a rendelkezésünkre álló adatok és a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé a sokrétű téma teljes körű és elmélyült vizsgálatát.

Hallgatói vágyak, tervek

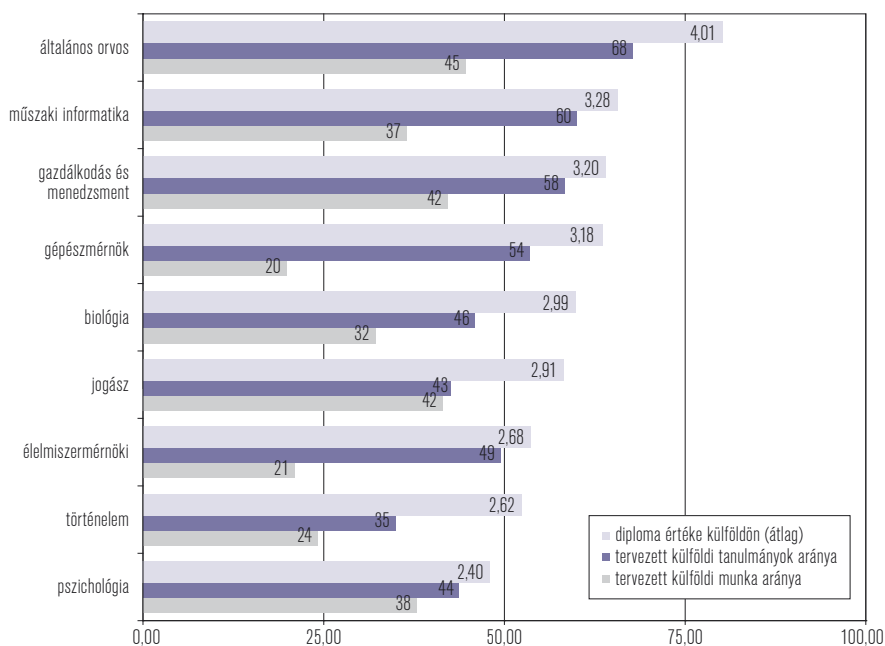
Elsőként lássuk a hallgatói szándékokat. Az európai uniós csatlakozással nem csak külföldi tanulmányokat, de külföldi munkavállalást is tervezhetnek a magyar felsőoktatásban tanuló hallgatók. Egy friss európai közvélemény-kutatás (Europeans and mobility: First results of an EU-wide survey, 2006) eredményei szerint azonban az EU 25 tagállamából 22-ben gondolják inkább az emberek, hogy külföldön próbálnának szerencsét, ha otthon nem találnának munkát. A magyarok tehát kevésbé mobilisak. Árnyalja a képet, hogy fontosnak tartják a szabad költözéshez való jogot és ezzel együtt jó dolognak a nagyobb távolságokra költözést. A külföldi tanulmányokkal és a munkavállalással kapcsolatos elképzeléseket azonban nagymértékben korlátozhatják az aktuális körülmények, pl. lehet-e csatlakozni diákcsereprogramokhoz, van-e megfelelő információ a külföldi álláslehetőségekről. Nem meglepő ezért, ha a hallgatók válaszaiban is sokkal nagyobb kedvet látunk más országok meghódítására, mint az a tényadatokban azután megjelenik.

Az Országos Felsőoktatási Információs Központ megbízásából végzett országos reprezentatív kérdőíves kutatás⁽¹⁾ során 2006-ban különböző szakokon kérdeztük meg többek között azt is, hogy

(1) Az OFIK megbízásából az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely, a Mimikri Közvélemény- és Piackutató Kft. és a Jeltárs Jelenkor Társadalomkutató Műhely végezte az országos reprezentatív kérdőíves kutatást kilenc szakon. Az intézmények által nyújtott képzésre vonatkozó véleményfelmérés 2006 tavaszán zajlott, összesen 5158 hallgatót megkérdezve.

a hallgatóknak vannak-e külföldi munkavállalásra, illetve tanulmányokra vonatkozó terveik. Ezt összefüggésbe hoztuk azzal, hogy milyennek ítélik az adott intézményben és szakon megszerzett diploma nemzetközi értékét. Az összefüggések bemutatása érdekében egyetlen ábrán, arányosítva mutatjuk be a különböző skálákat.²

1. ábra. A diploma értékének megítélése [Értékeld a főiskolád/egyetemedet (szakodat, szakirányodat) abból a szempontból, hogy az itt szerzett tudás, a megszerzett diploma mennyire nyújt jó lehetőséget a külföldön történő későbbi elhelyezkedés, a nemzetközi szakmai sikeresség szempontjából] (átlag), illetve a külföldi tanulmányi [Tervezed-e, hogy külföldön is fogsz tanulni (legalább egy szemesztert)?] és munkavállalási tervek [Tervezed-e, hogy a diploma megszerzése után külföldön (is) fogsz hosszabb-rövidebb időre munkát vállalni?] megjelenése (igen válaszok aránya) a különböző szakokon. (Forrás: OFIK)

A különböző képzési területekről kiválasztott kilenc népszerű szakon jelentős különbségek mutatkoznak a diploma értékének megítélésében, illetve a külföldi tanulmányokkal, munkavállalással kapcsolatos tervekben. Leginkább az általános orvosi, a műszaki informatikai, a gazdálkodás és menedzsment, illetve a gépészmérnöki szakon gondolják úgy a hallgatók, hogy intézményük külföldön is elismert képzést nyújt. Ugyanezekben a szakokon a hallgatók többsége tervezi is, hogy külföldön folytat majd tanulmányokat. Kevesbé szorosan járnak együtt ugyanakkor a későbbi külföldi munkavállalásra vonatkozó tervek a diplomának tulajdonított nemzetközi presztízzsel. A saját diplomájuk külföldi értékében kevésbé bíznak az agrár (élelmiszermérnöki) és a bölcsészettudományi (történelem és pszichológia) képzési területen a hallgatók. Ezzel összhangban közülük kevesebben terveznek külföldi tanulmányokat. Ezek az adatok az élelmiszermérnöki- és a pszicho-

(2) A saját intézmény diplomájának külföldi értékét egy ötfokú skálán adták meg a válaszadók, ennek átlagértéke szerepel az ábrán. A külföldi tanulmányok és munkavállalásra vonatkozó igen válaszok arányát (szemben a „nem tudom” vagy kategorikusan elutasító válaszokkal) mutatja a másik két érték.

lógusképzésben mégis mutatnak némi feszültséget, mert itt a megszerzendő diploma általános leértékelése együtt jár a sokak esetében meglévő külföldi tanulmányi tervekkel. A különböző képzőhelyeket összehasonlító elemzésünkben³ korábban kimutattuk, hogy az intézményi presztizs megítélése szakonként eltérő mintázatot ad. Az orvosi képzésben éles versenyt tükröz vissza, hogy szinte minden intézmény hallgatói a saját intézményüket tartják a legrangosabbnak nemzetközi összehasonlításban. Más területeken, így a jogászképzésben vagy a bölcsészettudományi területen, inkább jelentkezik az intézmények között kialakult presztizssorrend e tekintetben.

A későbbiekben látni fogjuk, hogy a tervek és elképzelések ugyanakkor nem esnek teljesen egybe például az Erasmus-csereprogram szakterületenként vizsgált mobilitási adataival, ott a bölcsészettudományi szakterület megelőzi az orvosit és mérnökit, bár elsősorban a nyelvszakos képzésnek köszönhetően.

Az Erasmus adatai

Nézzük másodikként az Erasmus-programot, mint a megvalósult hallgatói mobilitás példáját. Sikeres európai vállalkozás ez, hiszen a résztvevő hallgatók száma évről évre növekszik, a 2005/2006-os tanévben meghaladta a 154 ezret (Erasmus student and teacher mobility 2005/2006). Így sem tűnik elérhetőnek azonban a kitűzött cél, hogy segítségével a (mesterszinten) végző hallgatók közül minden tizedik tanuljon külföldön a tanulmányai során. Ehhez egy évben a hallgatók legalább 2%-ának kellene kiutaznia, míg 2005/2006-ban ennek átlagosan kevesebb, mint a fele (0,8%) vett részt a csereprogramban. A magyar hallgatók ettől az átlagtól is elmaradtak, 0,6%-uk (2658 fő) utazott külföldi egyetemre tanulni, szemben a majdnem kétszer ennyi cseh diákkal.

A hallgatók részéről általában felmerülő pénzügyi nehézségekre utal, hogy a kiutazók több, mint fele szerint nem volt elég a támogatás a kiutazás költségeire, beszámolójuk alapján körülbelül az átlagos Erasmus-ösztöndíj dupláját költötték kinn tartózkodásuk alatt (Souto Otero és McCoshan 2006). A jobb társadalmi-gazdasági helyzetű hallgatók vesznek tehát általában részt a programban, a döntő többségük (82%) mégis arról számolt be, hogy ők a családból az elsők, akik külföldön tanulnak, ami a program szemléletformáló hatását jelzi. A másik oldalon egy alapos elemzés (Bracht et al. 2006) kimutatja, hogy a munkaadók és a szakértők szerint is munkavállalási előnyt jelentenek a külföldi tanulmányok, amit visszaigazolnak az Erasmus-hallgatók végzés utáni elhelyezkedésével kapcsolatos adatok is.

1. táblázat. Magyarországról kiutazott diákok abszolút száma, szakterületi és az Erasmuson belüli összes diákcserehez viszonyított aránya képzési területenként 2005/2006-ban (Forrás: Erasmus statisztika 2005/2006)

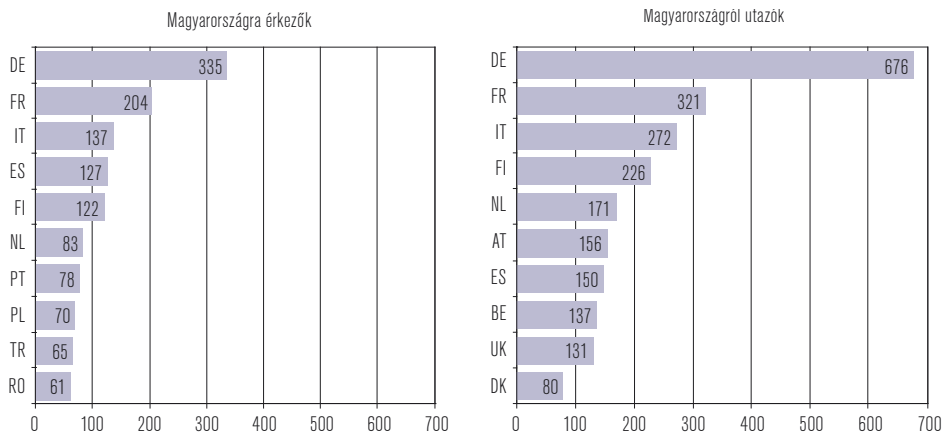
Terület	2005/2006	fő	Szakt. belül	%	Hun/Eur	%
Gazdaságtudományok		542		0,6		1,7
Bölcsészettudományok		442		1,6		1,5
Társadalomtudományok		402		0,9		1,8
Műszaki tudományok		271		0,5		1,2
Jogi- és igazgatástudományok		238		1,3		2,3
Művészetek		153		2,8		2,2
Agrártudományok		149		1,3		5,0

(3) Akarnak-e a magyar fiatalok külföldön tanulni? (http://www.felvi.hu/index.ofi?mfa_id=428&hir_id=7508)

Terület	2005/2006	fő	Szakt. belül	%	Hun/Eur	%
Tanárképzés, pedagógia		145		0,3		3,0
Matematika, informatika		102		0,8		1,9
Egészségtudományok		99		0,3		1,2
Természettudományok		93		1,3		1,1
Más területek		22		0,1		1,2
Összesen		2658		0,7		1,7

A szakterületi megoszlást tekintve, abszolút számokban a gazdaságtudományi területen volt a 2005/2006-os tanévben a legintenzívebb a diákcseré Magyarországon is, amit szorosan követnek (a nyelvi képzéssel együtt számított) bölcsészettudományok, s csak kissé vannak leszakadva a társadalomtudományok. Ha a kiutazókat a szakterületen belüli összes hallgató arányában vizsgáljuk, a tudományegyetemek előnyét mutatja, hogy (a művészetek és agrártudományok mellett) a bölcsészettudományok, természettudományok, illetve a jogi és igazgatástudományok területén a legnagyobb a kiutazók aránya. Ugyanakkor az európai átlagot jelentősen meghaladja a magyar intézmények és hallgatók aktivitása az agrártudományi, a tanárképzési, a jogi és igazgatástudományi, valamint a művészeti képzési területeken. A szakterületi arányok évről évre jelentősen változhatnak, azonban ezzel együtt is érdekes ez a pillanatkép az Erasmus-programban való magyar részvételről. Az előzőekben bemutatott hallgatói tervek és megítélés, valamint a megvalósult csereprogramok szakterületi arányai némi feszültséget is mutatnak. Fakadhat ez az intézményi pozíciókból (pl. ügyesség a szerződés-kötésben) és az európai kontextusból (pl. az orvosképzésben európai szinten alacsonyabb a mobilitás) is, de a hallgatói optika torzításaiból is.

2. ábra. Magyarországra érkező és innen utazó diákok (fő) által kijelölt legfontosabb partnerországok
(Forrás: Erasmus statisztika 2005/2006)

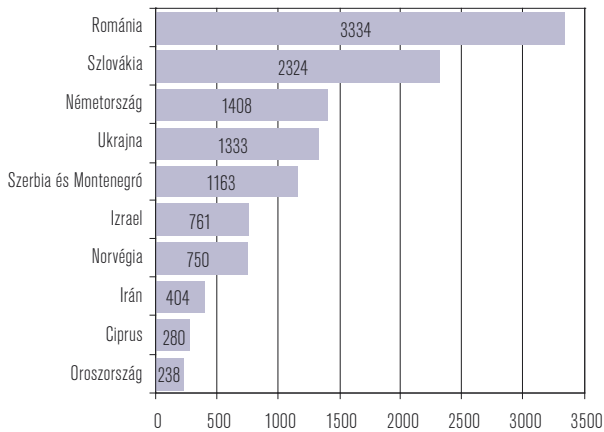

Az Erasmus-programban máig fontos, ám talán fokozatosan csökkenő egyensúlytalanságot jelent, hogy az egyes országokban nem egyezik a ki- és beutazó cserediákok száma. Közép-kelet Európában hagyományosan a kiutazás felé billen a mérleg, Magyarországon nagyjából 1,7 kiutazó jutott egy beutazóra 2005/2006-ban. Ez ugyan kiegyensúlyozottabb, mint Csehország (1,81) vagy főként Lengyelország (3,26) hasonló mutatója, de lényegesen elmarad még Görögországtól (1,43) vagy Németországtól (1,33) is. A magyar felsőoktatás vonzerejének mutatóit vizsgálva is fontos lehet ez az adat.

Magyarország vonzereje

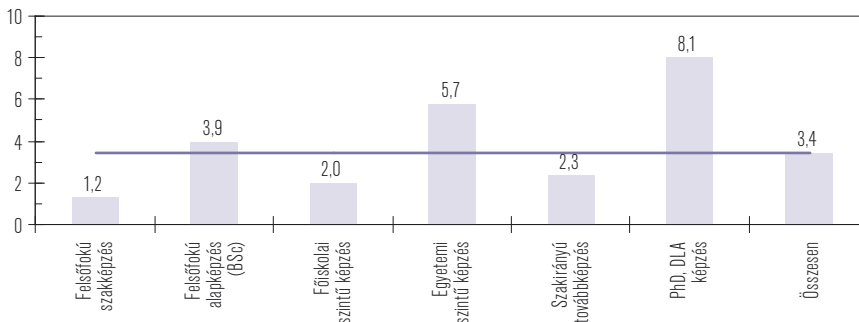
Harmadrészt a felsőoktatási statisztikát (OKM 2006) elemezzük, mely az Erasmus-programban megvalósuló diákcserén túlmutató, az egész magyar felsőoktatásba külföldről érkező hallgatói számokat és arányokat jelzi. Összesen valamivel több, mint 14 ezer külföldi állampolgárt regisztráltak a különböző magyar felsőoktatási intézmények a 2005/2006-os tanévben, akik közül sokan jöttek a szomszédos Romániából, Szlovákiából, Ukrajnából és Szerbia-Montenegróból (56,3%), ám a többi európai országból (24,6%) és Ázsiából (14,7%) sem érkeztek kevesen. Az Európai Felsőoktatási Térségben egyszerre számíthatunk növekvő versenyre és több lehetőségre a külföldi hallgatók vonzásában, ezért is érdemes rögzítenünk a kiindulópontot.

3. ábra. Ahonnan a legtöbb diák érkezett 2005/2006-ban (fő) (Forrás: OKM, 2006)

Az országok szerinti bontás azt mutatja, hogy Európán belül is vannak a magyar felsőoktatási szférának kitüntetett külföldi piacai. Ha leszámítjuk azokat az államokat, amelyekben a határon túli magyarok nagyobb lélekszámban élnek, akkor Németország marad a legfontosabb külföldi partner, amit némiképp leszakadva követ Norvégia, majd Ciprus és Oroszország. Az Európán kívüli partnerek közül Izraelből és Iránból is jelentős számban jönnek a hallgatók, száznál többen érkeznek ugyanakkor más távol-keleti, afrikai országokból is: Vietnám (166), Kína (138) és Nigéria (134). Nem elhanyagolható számban jönnek Észak-Amerikából: USA (220) és Kanada (110).

4. ábra. Külföldi diákok az egyes képzési szinteken (Forrás: OKM, 2006)

A magyar felsőoktatás egyes képzési szintjeinek, formáinak nemzetközi versenyképességét jelzi, hogy arányaiban leginkább a doktori képzésre érkeznek külföldről hallgatók, melyet a sokkal népesebb egyetemi képzés követ népszerűségben. A bolognai reformok szempontjából is fontos lehet, hogy az osztott képzési rend bevezetés alatt álló alapképzési szakasza már ma is népszerűbb némiképp az átlagnál, míg a főiskolai képzésben a nagy létszámok kisebb külföldi érdeklődéssel párosulnak.

Összességében kijelenthetjük, hogy külső-belső nyomásoknak is kitéve, nagy feladat előtt állnak a magyar felsőoktatási intézmények, ha a nemzetközi felsőoktatási piac felé is nyitni kívánnak, és ugyanakkor nem szeretnék elveszíteni a legjobb magyar hallgatóikat. Az Erasmus-program intézményi és országos hatásait vizsgáló független elemzés (van Brakel et al, 2004) eredményei tanulságosak ebben a tekintetben is. A nemzetközi ügyekkel különböző pozícióban foglalkozó válaszadók és a vonatkozó dokumentumok elsősorban az európai programok és a bolognai folyamat hatását emelik ki a nemzetközi stratégiájuk alakításában. Az intézményen belül pedig hangsúlyozzák a nemzetközi ügyekért felelős vezetőknek és szervezeti egységeknek, valamint magának az intézmény elsőszámú vezetőjének szerepét a felsőoktatás nemzetköziesedésével kapcsolatos döntések meghozatalában és a változó helyzethez illeszkedő stratégiák kidolgozásában.

IRODALOM

BRACHT, O., ENGEL, C., JANSON, K., OVER, A., SCHOMBURG, H. és TEICHLER, U. 2006. The professional value of Erasmus mobility. INCHER-Kassel, University of Kassel, Germany. (<http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/erasmus/evalcareer.pdf>)

Erasmus statisztika 2005/2006 (http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/erasmus/stat_en.html)

Erasmus student and teacher mobility 2005/2006. Draft: 01.06.2007. (<http://www.cimo.fi/dman/Document.php?documentId=rd17907154201560&cmd=download>)

Europeans and mobility: First results of an EU-wide survey, 2006. (http://ec.europa.eu/employment_social/workersmobility_2006/uploaded_files/documents/FIRST%20RESULTS_Web%20version_06.02.06.pdf)

OKM 2006. Statisztikai tájékoztató: Felsőoktatás 2005/2006 (Összeállította: Csécsiné Mária E. és Besenyei R.) Budapest: OKM. (http://www.okm.gov.hu/letolt/felsoo/stat_felsoo_2005_2006.pdf)

VAN BRAKEL, R., HUISMAN, J., LUIJTEN-LUB, A., MAUSSEN, M. és VAN DER WENDE, M. 2004. External evaluation of Erasmus institutional and national impact. Final Report. European Commission DG EAC. (http://ec.europa.eu/education/programmes/evaluation/erasmusext_en.pdf)